

MINORITĂȚILE NAȚIONALE DIN ROMÂNIA 1918-1938

IOAN SCURTU

O TEMĂ CONTROVERSATĂ

Situația minorităților naționale din România după 1918 a fost și este încă subiect de controverse istorice, dar mai ales politice.

În perioada interbelică, partidele politice românești au acordat o atenție deosebită minorităților naționale, înscriind în programul lor capitole speciale consacrate acestora; parlamentul a adoptat numeroase legi care se refereau, direct sau indirect, la minoritățile naționale; guvernele s-au preocupat de aplicarea legislației respective, precum și de asigurarea ordinei și liniștii publice.

A existat o atitudine pozitivă din partea statului, vizând integrarea minorităților naționale în cadrul societății, după cum au existat și forțe politice românești care au adoptat o atitudine naționalistă, mai ales antisemită. La rândul lor, reprezentanții minorităților naționale au avut poziții diferențiate: unii au apreciat politica promovată de statul român, fiind preocupați de respectarea drepturilor și libertăților democratice prevăzute în legislația adoptată, alții au avut o atitudine negativă față de statul român, acuzându-l că promovează o politică de asimilare și deznaționalizare a minorităților; s-a mers până la a acuza poporul român în ansamblul său că ar fi naționalist, șovin, antisemit.

Impactul factorului politic, precum și o atitudine rezervată față de problematica istoriei contemporane, au făcut ca în perioada interbelică să se publice mai multe lucrări de propagandă — unele bazate pe documente —, dar nu a apărut nici o carte cu adevărat științifică în care problematica minorităților naționale să fie abordată cu detașare.

Situația s-a menținut și după al doilea război mondial, când sub regimul cenzurii și al influenței factorilor politico-ideologici acest subiect a fost abordat linear, sub aspectul frăției “de luptă a oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități”. Faptul că documentele privind minoritățile naționale aflate la Arhivele Statului nu au fost date spre cercetare, iar multe dintre ele nici nu au fost inventariate, ilustrează pe deplin realitatea că nu s-a dorit o abordare concretă, științifică a acestei teme.

După 1989 interesul față de minoritățile naționale a crescut brusc, devenind unul dintre subiectele cele mai discutate și disputate. În aceste dezbateri s-au angajat, cel mai adesea, persoane care nu au nimic în comun cu cercetarea istorică sau politologică. Mass-media a fost inundată de tot felul de diletanți în materie — actori și regizori de teatru (inclusiv de păpuși), poeți agronomi, specialiști în “optică, spectroscopie, laseri și plasmă” etc. — care au căutat să impună opiniei publice și chiar specialiștilor, propriul lor punct de vedere, cu un puternic iz politic. S-a reeditat în fond, situația de la începutul anilor ‘50, când tot nespecialiștii — subingineri, activiști de partid, etc. — se manifestau zgomotos și intransigent,

cerând să se urmeze o anumită "linie" în abordarea și cercetarea istoriei, inclusiv în cea privind minoritățile naționale.

Dacă în anii '50 politrucii și-au putut impune pentru o lungă perioadă de timp punctul de vedere, beneficiind de sprijinul "organelor de partid și de stat", după 1989 situația a devenit ceva mai complicată, deoarece pluralismul de idei a devenit o realitate, iar mijloacele de intimidare mai puțin eficiente.

Istoricii de meserie — și mă refer în primul rând la specialiștii în istorie contemporană — nu s-au lăsat antrenati în dispute politice sterile, cu concluzii trase chiar înainte de a începe un simpozion sau o dezbatere, ci au purces la o muncă tenace de depistare, cercetare și publicare a unor documente esențiale privind minoritățile naționale din România în perioada interbelică. Astfel au apărut, în 1995 și 1996, sub egida Arhivele Naționale, două masive volume de documente intitulate: *Minoritățile naționale din România. 1918 - 1925*, 784 p., și *Minoritățile naționale din România. 1925-1931*, 606 p., fiind pregătit un al treilea volul privind anii 1931-1938. Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România de pe lângă Federația Comunităților Evreiești din România a publicat mai multe cărți, privind această minoritate națională, inclusiv volume de documente. Au fost tipărite lucrări și studii personale, realmente valoroase, privind minoritățile naționale din România după 1918.

Chiar dacă diletantismul și înverșunarea continuă să se manifeste din plin în societatea românească actuală, credem că, treptat, spiritele se vor calma, iar punctul de vedere al specialiștilor va deveni precumpănitor.

În cele ce urmează vom prezenta câteva aspecte privind perioada interbelică, stăruind asupra a trei grupuri etnice — maghiari, germani, evrei — care aveau și ponderea cea mai mare în rândul minorităților naționale din România.

MINORITĂȚILE NAȚIONALE ȘI UNIREA DIN 1918

Atitudinea minorităților față de Unire a variat de la o provincie istorică la alta și de la un grup etnic la altul. Această atitudine a fost determinată de anumite tradiții și realități istorice, precum și de modul în care liderii politici români au conceput adoptarea hotărârilor de unire.

În Basarabia și Bucovina reprezentanții minorităților au fost aleși în organele chemate să decidă soarta acestor provincii istorice și au avut o prezență activă în luarea deciziilor. Astfel, din cei 150 membri ai Sfatului Țării din Basarabia întrunit la Chișinău, 45 aparțineau minorităților naționale: ucrainieni, evrei, ruși, germani, bulgari, găgăuzi, armeni, polonezi, greci. În ziua de 27 martie 1918, Rezoluția privind Unirea Basarabiei cu România a fost adoptată cu 86 voturi pentru, 3 contra și 36 abțineri; 13 deputați au fost absenți.¹ Dintre reprezentanții minorităților naționale polonezii au votat pentru unire, iar ceilalți s-au abținut, au absentat sau au votat contra. În declarația adoptată se precizau "bazele" pe care urma să se facă unirea, între altele menționându-se: "Respectarea drepturilor minorităților din Basarabia".²

Congresul general al Bucovinei a fost alcătuit din 105 deputați, dintre care 26 erau minoritari; hotărârea de unire a fost adoptată în unanimitate. Între cei care au vorbit și au susținut, la 28 noiembrie 1918, Unirea, s-au aflat și reprezentanți ai evreilor, polonezilor și ucrainenilor. Rezoluția prevedea unirea "necondiționată și pentru vecie" cu România³, deci nu conținea un anumit program de care să se țină seama în viitor.

În Transilvania situația a fost diferită. Aici exista tradiția marilor "adunări naționale" ale românilor, în care aceștia să-și expună punctele de vedere. De aceea, Adunarea națională întrunită la Alba-Iulia a fost un forum exclusiv românesc. Rezoluția de Unire, prezentată de Vasile Goldiș, a fost susținută de doi vorbitori: Iuliu Maniu din partea Partidului Național Român și Iosif Jumanca în numele Partidului Social-Democrat. Iuliu Maniu s-a referit pe larg la problema minorităților naționale, precizând: "Noi nu voim ca din asuprași ce am fost să devenim asuprași. Voim să asigurăm libertatea pentru toți și dezvoltarea pentru toate popoarele conlocuitoare". În *Rezoluția* adoptată de Adunarea națională la 1 decembrie 1918 s-au introdus următoarele prevederi: "Deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept la reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.

Ulterior, prin rezoluții speciale, reprezentanții sașilor, șvabilor, evreilor, țiganilor au aderat la Rezoluția de unire a Transilvaniei cu România.

PROBLEMA CETĂȚENIEI PENTRU MINORITĂȚILE NAȚIONALE

Prin hotărârile de Unire locuitorii Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei au încetat să mai fie cetățeni ai statelor din care s-au desprins (Rusia, Austria, Ungaria). Prin decretele regale din 9 aprilie, 11 decembrie și 18 decembrie 1918 se ratifica unirea respectivelor provincii cu România, locuitorii acestora devenind automat cetățeni români. O situație oarecum complicată aveau evreii din vechiul Regat care, conform Constituției, nu beneficiau de drepturi politice. Pentru a se înlătura această discriminare, prin decretele din 30 decembrie 1918 și 28 mai 1919 aceștia au obținut, în bloc, cetățenia română. Astfel, în momentul începerii procedurilor de definitivare și semnare a tratatelor de pace, toate minoritățile naționale din România aveau aceleași drepturi și obligații cu etnicii români.

La Paris, Consiliul Suprem, alcătuit din liderii statelor Aliate și Asociate, a stabilit ca prin Tratatul de pace cu Austria, țările succesorale monarhiei habsburgice (Polonia, Cehoslovacia, România, Iugoslavia), precum și Grecia, să-și ia angajamente speciale privind minoritățile. Tratatul prevedea obligația statelor semnatare de a acorda drepturi depline pentru minorități, iar Consiliul Societății Națiunilor să supravegheze modul de aplicare a acestor drepturi.

Luând cuvântul în ședința Consiliului Suprem din 31 mai 1919, Ion I.C. Brătianu a precizat că România a asigurat egalitatea deplină a drepturilor, libertăților politice și religioase ale tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă sau religie. Ea consideră drept cetățean român orice individ născut în România care nu se bucură de o supunere străină, precum și toți locuitorii din teritoriile nou unite la România care au fost supuși ai statelor cărora aparțineau până acum aceste teritorii, în afară de cei care-și exprimă dorința de a opta pentru o altă supunere.⁵⁵ De asemenea, guvernul român a hotărât să garanteze minorităților naționale libera lor dezvoltare în ce privește limba, învățământul și exercitarea cultului lor. România era gata "să accepte orice dispoziție pe care statele care fac parte din Liga Națiunilor ar admite-o pe propriul lor teritoriu în această privință". Pe de altă parte, România considera că o intervenție străină "ar compromite opera de fraternizare pe care guvernul român o are în vedere", deoarece se creau "două categorii de cetățeni în același Regat: unii încrezători în solitudinea statului, alții dispuși să-i fie ostili și

să caute protecția în afara granițelor”. În consecință, Brătianu a propus să se insereze în proiectul de tratat următorul text: “România acordă tuturor minorităților de limbă, naționalitate și de religie care trăiesc în cadrul noilor sale frontiere aceleași drepturi care le au și cetățenii români.”⁶

Consiliul Suprem nu a admis obiecțiile și propunerile părții române. Interesantă este poziția celorlalte state cărora li s-a impus semnarea tratatului cu Austria: reprezentantul Cehoslovaciei a cerut eliminarea cuvintelor: “vor fi aplicate orice măsuri care ar putea fi considerate necesare”, argumentând că “noi facem acest tratat prin bună înțelegere”. Delegatul sârb a susținut punctul de vedere cehoslovac, cerând ca prevederile respective să se refere numai la teritoriile care au făcut parte din monarhia austro-ungară și cedate statului sârb, nu și la cel al Serbiei. Reprezentantul Greciei a propus ca problemele ridicate de Brătianu să fie analizate la o reuniune a șefilor Marilor Puteri, cărora să li se alăture și șefii statelor “cu interese limitate, special interesate”. Nici una dintre aceste sugestii nu a fost acceptată. Reprezentantul Poloniei s-a declarat întru totul de acord cu textul propus de Consiliul Suprem, numai că parlamentul acestei țări nu va ratifica tratatul minorităților și ca atare nu-l va aplica.

Președintele Wilson, care avea cuvântul decisiv la Conferința Păcii, a atras atenția că, preocupate de împărțirea echitabilă a teritoriilor “potrivit afinităților și dorinței populațiilor”, Puterile Aliate și Asociate “vor garanta menținerea condițiilor pe cât posibil de juste la care vom fi ajuns. Ele vor fi acelea care își vor lua angajamentul, iar greutatea este forțamente asupra lor, pe care stă în principal responsabilitatea, întrucât ele sunt cele care au făcut, prin forța lucrurilor, efortul cel mai mare în timpul războiului și nu trebuie uitat faptul că forța este garanția finală a păcii comune”. Președintele S.U.A. s-a adresat în mod special lui Ion I.C. Brătianu, pe care la numit “prietenu meu”, asigurându-l că “noi nu avem nici cea mai mică dorință de a încălca suveranitatea țării sale”, că “România va ieși din acest război mare, puternică, cu creșteri teritoriale datorită efortului comun și vigoriei armatelor noastre. Noi avem deci dreptul să insistăm asupra acestor condiții, care, după părerea noastră, vor face acest succes definitiv”.

Brătianu nu s-a lăsat înduplecat: “Îmi permit, în mod amical, în numele marilor principii pe care însuși președintele S.U.A. le-a proclamat, să atrag atenția asupra temerii că anumite aplicări ale principiilor, făcute cu cea mai bună intenție, să nu ducă în mod sigur la rezultatele contrare scopului urmărit”. El a stăruit din nou asupra principiului egalității “tuturor statelor, mari și mici”, precizând că “dacă anumite prevederi au fost înscrise în Pactul Societății Națiunilor, România nu se va opune acestora. Ori, tratatul cu Austria stabilea grade diferite de suveranitate.”⁷

Din păcate, șeful delegației române lua drept reale declarațiile liderilor Antantei, care, în 1916, pentru a determina intrarea României în război, au promis că la Conferința Păcii se va aplica principiul egalității între state. Dar însuși Georges Clemenceau, președintele Conferinței, precizase la deschiderea acesteia că fiecare stat semnifică atât cât reprezintă puterea sa militară, iar președintele S.U.A. nu a pierdut nici o ocazie pentru a accentua sacrificiul făcut de marile puteri, care aveau dreptul să decidă și să garanteze înfăptuirea păcii.

În fond, tratatul minorităților⁸ nu conținea elemente noi față de cele prevăzute în legislația românească. Astfel, se menționa: “Guvernul românesc se angajează a da tuturor locuitorilor săi întreagă și deplină protecție pentru viața și libertatea lor,

fără deosebire de naștere, naționalitate, de limbă, de rasă sau de religie. Toți locuitorii României vor avea dreptul la liberul exercițiu, atât public cât și privat, al oricărei confesiuni, religii sau credințe, atât timp cât între exercițiul acestora și ordinea publică și bunele moravuri nu va exista incompatibilitate.” Articolul 7 se referea în mod expres la evrei: “România se obligă a recunoaște ca supuși români, deplin drept și fără nici o formalitate, pe evreii locuind în țară pe teritoriile României și care nu se pot prevala de nici o altă naționalitate”. Tratatul prevedea egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii, aceleași drepturi civile și politice, fără deosebire de rasă, de limbă sau religie. “Guvernul va înlesni ca alături de limba oficială să se poată folosi și o altă limbă în relațiile private sau comerciale, în materie de religie, de presă sau de publicațiuni de orice natură, în întruniri publice, înaintea tribunalelor”. Supușii români aparținând minorităților etnice aveau dreptul legal de “a înființa, conduce și controla, *pe spesele lor* (subl. n) instituții de binefacere, religioase sau sociale, școli și alte stabilimente de educație, cu dreptul de a întrebuința limba lor proprie și de a exercita liberi religia lor. Guvernul va înlesni ca în localitățile în care trăia o minoritate națională semnificativă copiii acesteia să poată fi instruiți în școlile primare în limba maternă; această prevedere nu va împiedica guvernul român să facă obligatorie predarea limbii române în școlile respective. Articolul 11 stabilea: “România consimte să acorde, sub controlul statului român, comunităților secuilor și sașilor din Transilvania, autonomia locală, în ce privește drepturile religioase și școlare.” Ceea ce a deranjat mult pe Brătianu a fost articolul care stabilea: “România consimte ca orice membru al Consiliului Societății Națiunilor să aibă dreptul de a semnala atenției Consiliului orice infracțiune sau temere de infracțiune la vreuna din aceste obligațiuni și ca Consiliul să poată proceda în așa chip și să dea astfel de instrucțiuni ce-i vor părea potrivite și eficace în asemenea împrejurare.” În cazul unui diferend între guvernul român și vreuna dintre puterile membre ale Consiliului Societății Națiunilor acesta să fie deferit Curții Permanente de Justiție Internațională.

Neacceptând amestecul marilor puteri (care făceau parte din Consiliul Societății Națiunilor) în treburile interne ale României, Ion I.C. Brătianu a părăsit în mod ostentativ Conferința de pace. Până la urmă, în timpul guvernului prezidat de Alexandru Vaida-Voevod, la 10 decembrie 1919, România a semnat tratatul de pace cu Austria, inclusiv tratatul minorităților, în forma propusă de Consiliul Suprem.

POLITICA STATULUI ROMÂN FAȚĂ DE MINORITĂȚI

Deși Conferința păcii a pus la baza deciziilor sale principiul naționalităților, în fapt nu a existat nici un stat *pur* din punct de vedere etnic, toate țările din zona centrală și sud-est europeană având și cetățeni aparținând minorităților naționale. Ponderea acestora era de 31% în Polonia, 34,5% în Cehoslovacia, 10% în Ungaria, 22,7% în Iugoslavia, 18,6% în Bulgaria. În România, potrivit recensământului din 1930⁹, minoritățile reprezentau 28,1% din populație, dintre care 7,9% - maghiari, 4,1% - germani, 4,0% evrei, 3,3% - ruteni și ucrainieni, 2,3% - ruși, 2% - bulgari, 1,5% - țigani, 0,9% - turci, 0,6% - găgăuzi, 0,3% - sârbi, croați, sloveni etc. În același timp, circa 650.000 de români rămăseseră în afara granițelor, trăind ca minorități naționale în Rusia, Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia.

În perioada interbelică, dar și astăzi, prevederile *Rezoluției* de la Alba Iulia și *tratatul minorităților* au suscitat diverse interpretări. S-a exprimat ideea că "statutul" minorităților naționale din România trebuie să se întemeieze pe cele două documente. În legătură cu acest aspect se impune făcută precizarea că *Rezoluția* de la Alba Iulia se referea la Transilvania și deci nu putea fi extinsă la nivelul întregii țări. De asemenea, tratatul minorităților nu cuprindea drepturi și libertăți mai largi decât legislația românească și în nici un caz nu se referea la autonomie pe criterii etnice. Iuliu Maniu, unul dintre artizanii *Rezoluției* de la Alba Iulia, perfect cunoscător a situației minorităților și a obligațiilor internaționale asumate de România, declară în 1924: "Adunarea Națională de la Alba Iulia n-a hotărât autonomia națională pentru minorități și n-a înțeles să le-o acorde. Din contră, a hotărât în mod conștient și într-un mod expres, că nu li se poate acorda și că prin urmare nu li se poate pune în vedere o autonomie națională". De asemenea, el aprecia că tratatul minorităților "conține îndreptățiri mult mai reduse pentru minorități, decât hotărârea de la Alba Iulia, nu asigură prin nimic o autonomie națională pentru minorități, stipulând numai o autonomie locală sub controlul statului și numai în chestiuni culturale și religioase și numai pentru secuii și sașii din Ardeal"¹⁰.

Pornind de la faptul că românii constituiau covârșitoarea majoritate a populației (71,9%), Constituția din 1923¹¹ prevedea la art. 1: "Regatul României este un stat național, unitar și indivizibil". La vremea respectivă, nici un cetățean român nu a contestat sintagma "stat național, unitar". Art. 5 avea următorul conținut: "Românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și toate libertățile și drepturile stabilite prin legi". Iar art. 7 stabilea: "Deosebirea de credințe religioase și confesiuni, de origine etnică și de limbă, nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și de a le exercita".

Întreaga legislație adoptată - legea electorală din 1918, legea agrară din 1921, legea administrativă din 1924, legile privind învățământul din 1924-1928, legea cultelor din 1924 etc. au avut la bază principiul nediscriminării pe criterii etnice. Autoritățile române au urmărit să determine minoritățile naționale să-și însușească limba, istoria, geografia și civilizația statului în care se aflau.

Legea învățământului din 1924¹² prevedea: "Învățământul primar în școlile statului se predă în limba română. În comunele cu populație de altă limbă decât limba română, Ministerul Instrucțiunii Publice va înființa școli primare cu limba de predare a populației respective, în aceeași proporție ca și comunele românești. În aceste școli studiul limbii române va fi însă obligatoriu în numărul de ore stabilit prin regulament". Una dintre condițiile de numire a personalului didactic era aceea "să știe românește". Se stabilea că învățătorii de altă limbă, care funcționau în școlile de stat, "vor fi instruiți la cursuri pentru învățarea limbii române, a istoriei și geografiei României, a instrucțiunii civice și a practicii pedagogice". Aceste cursuri se organizau în timpul verii, pe durata a două luni, putând fi repetate; dacă nici a doua oară candidații nu vor reuși să promoveze examenul de limbă, pierdeau dreptul de a funcționa în învățământ. Prevederi similare existau și pentru învățământul liceal (secundar).

În general, oficialitățile române au adoptat o atitudine tolerantă față de minorități, pentru ca acestea să se acomodeze cu noua situație și să se integreze în

statul român. Unele legi și decizii erau în mod vădit părtinitoare față de minorități. Astfel, legea electorală din 1926¹³ prevedea că dacă o grupare politică obținea peste 51% din totalul voturilor dintr-o circumscripție câștiga toate mandatele din respectiva circumscripție; această prevedere favoriza în mod evident Partidul Maghiar, care obținea, de regulă, majoritatea absolută în județele Ciuc, Odorhei și Mureș, revenindu-i astfel un număr mai mare de mandate, comparativ cu alte partide. De exemplu, în alegerile parlamentare din 1926, Partidul Maghiar a înregistrat 6,08% din totalul voturilor pe țară, obținând 16 mandate, mai mult decât Partidul Național-Liberal cărui, cu un procent de 6,55% din voturi, i s-au repartizat 13 mandate. În alegerile din 1932, Partidul Maghiar cu 4,75% din voturi a primit 14 mandate, în timp ce Partidul Țărănesc (Lupu) cu 5,72% i-au revenit 12 mandate, iar LANC cu 5,32% a primit 11 mandate. Reprezentanții minorităților au obținut și importante funcții executive. În perioada aprilie 1931 - octombrie 1932 a funcționat un Subsecretariat de Stat pentru Minorități, în fruntea căruia s-a aflat Rudolf Bransch, fruntaș al Partidului German din România. Pe parcursul întregii perioade interbelice, în consiliile comunale și județene din zonele în care locuiau minorități naționale au fost aleși reprezentanți ai acestora; de asemenea, în fruntea unor mari orașe - Sibiu, Brașov, Bistrița, Tg. Mureș, Cernăuți etc. au fost aleși, pentru lungi perioade de timp, primari aparținând minorității germane, maghiare, etc.

POZIȚIA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE FAȚĂ DE STATUL ROMÂN.

În 1918, când Basarabia, Bucovina și Transilvania s-au unit cu România, situația minorităților era diferită, chiar în rândul aceleiași minorități existând serioase diferențieri. Tradițiile istorice, culturale și religioase și-au pus amprenta asupra fiecărei minorități naționale. Astfel sașii din Transilvania, șvabii din Banat, germanii din Basarabia și Bucovina erau obișnuiți cu situația de minoritate națională, iar statutul lor după 1918 nu le-a creat probleme deosebite; din contră, sașii și șvabii susțineau că se simt mult mai bine, se bucură de mult mai multe drepturi și libertăți, comparativ cu perioada anterioară, când făcuseră parte din Regatul Ungariei.

Situația evreilor era complexă. În timp ce evreii din vechiul Regat erau integrați culturii române, cei din Basarabia aparțineau culturii ruse, cei din Bucovina culturii germane (austriece), iar cei din Transilvania culturii maghiare. Este semnificativ faptul că unul dintre cele mai răspândite ziare maghiare din Transilvania, editat la Cluj, era "Uj Kelet", condus de evreul Ernest Marton, în timp ce "Adevărul" și "Dimineata" din București se aflau în proprietatea grupului condus de Pauker și Socor.

Maghiarii din România s-au aflat într-o situație psihologică extrem de dificilă. Obișnuiți de secole să fie națiune dominantă, având o aristocrație "de sânge" obișnuită să-i disprețuiască pe români (numiți "vlahi puturoși") maghiarii au devenit, în 1918, minoritari în cadrul statului român.

Beneficiind de drepturile și libertățile democratice prevăzute în legislația României, minoritățile naționale și-au creat organizații politice proprii¹⁴. Minoritatea care s-a adaptat cel mai ușor noii situații a fost cea germană. La 6 septembrie 1919 a avut loc, la Timișoara, adunarea generală a germanilor din România Mare, care a decis participarea acestora la viața politică, inclusiv la

alegerile parlamentare. Doi ani mai târziu, în septembrie 1921, s-a constituit Uniunea Germanilor din România, care reprezenta "autoritatea centrală a națiunii germane din România". Din punct de vedere politic, Uniunea era reprezentată de Partidul German.

Evreii s-au adaptat și ei destul de rapid noilor realități politico-statale. Încă din 1909, evreii din vechiul Regat aveau o organizație proprie - Uniunea Evreilor Pământeni, care în 1923 și-a luat numele de Uniunea Evreilor Români, înglobând în sânul său și reprezentanți ai evreilor din Basarabia, Bucovina și Transilvania. Comunitatea evreiască nu a agreat ideea creării unui partid propriu, pe criterii etnice și a adoptat tactica participării la activitatea partidelor politice românești.

Liderii *minorității maghiare* au fost adepții "rezistenței pasive", neparticipând la viața statului român, în speranța că Marile Puteri nu vor ratifica unirea Transilvaniei cu România. Totuși, unii reprezentanți ai acestei minorități au recunoscut situația de fapt și au participat la primele alegeri parlamentare organizate în România Mare în noiembrie 1919, astfel că au fost aleși 8 deputați și 4 senatori de origine maghiară pe listele Partidului Democrat Maghiar-Secuiesc. Semnarea tratatului de la Trianon, în ziua de 4 iunie 1920, prin care se recunoștea unirea Transilvaniei cu România, a determinat pe liderii minorității maghiare să-și schimbe tactica de până atunci. După multe frământări politice, în decembrie 1922 s-a creat Partidul Maghiar din România.

Liderii partidelor politice aparținând minorităților naționale susțineau ca ei și numai ei să fie recunoscuți ca atare de celelalte forțe politice, precum și de statul român. În 1928, în Statutul Partidului Maghiar s-a introdus următoarea prevedere: "Membru al Partidului Maghiar devine în mod automat orice cetățean român de naționalitate maghiară care se consideră maghiar și a împlinit 20 ani". În realitate nici o organizație politică nu a putut integra întreaga comunitate a minorității respective. O cercetare oricât de sumară a documentelor vremii ne duce la concluzia că în sânul organizațiilor politice ale minorităților naționale au avut loc dese frământări, soldate cu importante sciziuni. Astfel, din rândul Partidului Maghiar s-a desprins în 1927 o grupare semnificativă, care a constituit Partidul Popular Maghiar; în 1933 s-a creat Opoziția Partidului Maghiar, care în 1934 s-a transformat în Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (MADOSZ); în 1935 o altă grupare a creat Partidul Micilor Gospodari.

Și minoritatea germană a cunoscut importante convulsii politice. Alături de Partidul German s-a creat, în 1932, Mișcarea de Întrajutorare a Germanilor din România, în 1933 - Partidul Național-Socialist al Germanilor din România, în 1935 - Partidul Poporului German din România.

Minoritatea evreiască nu a fost nici ea unitară din punct de vedere politic; în 1924 s-a înființat Mișcarea Sionistă din România, iar în 1931, Partidul Evreiesc, care critica adesea politica promovată de conducerea comunității evreiești.

Mulți cetățeni români aparținând minorităților naționale au activat în alte organizații decât cele etnice. Apropape că nu a existat partid politic românesc din care să nu facă parte minorități naționale. De regulă, evreii au candidat în alegeri pe listele partidelor românești - mai ales ale Partidului Tărănesc și Partidului Național-Tărănesc; Partidul German s-a prezentat în cartel electoral cu guvernul în opt din cele zece alegeri parlamentare din perioada interbelică. Partidul Maghiar a depus de fiecare dată liste proprii, exceptând anul 1927 când a făcut cartel cu Partidul German. Tactica electorală s-a reflectat și în atitudinea față de politica

oficialităților române; în timp ce Partidul German urmărea să obțină satisfacerea revendicărilor specifice prin intermediul guvernului, Partidul Maghiar a adoptat o atitudine critică și chiar ostilă guvernelor României. Acest partid și-a îndemnat conaționalii să nu urmeze cursurile de limba română, iar atunci când Ministerul Instrucțiunii a procedat la desfacerea contractelor de muncă ale unor etnici maghiari care nu cunoșteau limba oficială a statului, liderii Partidului Maghiar au protestat vehement, susținând că erau supuși unei politici de asimilare forțată.

Partidul Maghiar a adoptat tactica adresării de memorii către Societatea Națiunilor¹⁵. În primul deceniu interbelic, asemenea reclamații aveau o mare credibilitate la Consiliul Societății Națiunilor care trimitea în România "experți" pentru a cerceta pe teren valabilitatea plângerilor ce li se adresau, iar guvernul român era solicitat să prezinte în scris răspunsuri privind politica față de minorități.

Dintre multele reclamații adresate Societății Națiunilor se detașează cele ale optanților unguri. Era vorba despre circa 260 moșieri maghiari din Transilvania care optaseră pentru cetățenia maghiară, dar au fost expropriați de statul român pe baza legii pentru reforma agrară din 1921. Aceștia s-au plâns la Societatea Națiunilor, iar guvernul maghiar i-a sprijinit cu fermitate, susținând că statul român a încălcat tratatul minorităților. În timp ce guvernele Cehoslovaciei și Iugoslaviei, confruntate cu o problemă similară, au declarat că reforma agrară constituia o problemă internă, asupra căreia nu au admis nici un fel de discuții, oficialitățile de la București au intrat în tratative cu reprezentanții optanților. Reprezentantul României în procesul cu optanții a fost Nicolae Titulescu. Acesta susținea că statul român a procedat corect: legea din 1921 a vizat întreaga țară și nu doar Transilvania; au fost expropriați toți cei ce aveau peste 100 ha. de teren arabil, indiferent de naționalitate; pe baza acestei legi au fost împrăștiți țăranii care aveau mai puțin de 5 ha între care și peste 46.000 de maghiari, 25.000 de germani, 35.000 de ruși, 13.000 bulgari, etc. Procesul a durat aproape zece ani, iar când Conferința de la Haga a decis, în 1932, ca "optanții" să fie despăgubiți din cota parte pe care guvernul Ungariei o datora ca reparații de război României, agitația acestora a încetat subit, ceea ce arată că, în fapt, nu era vorba despre o chestiune financiară, ci de una politică.

Treptat, tactica trimiterii de memorii la Societatea Națiunilor și-a pierdut din eficiență, deoarece "experții" trimiși să analizeze situația concretă au ajuns la concluzia că cele mai multe reclamații nu erau întemeiate. De exemplu, în anii 1930-1931, Partidul Maghiar a adresat Societății Națiunilor un număr de 204 petiții, dintre care doar 73 au fost declarate admisibile.

ÎN TRE DISPUTA POLITICĂ ȘI REALITATEA CONCRETĂ

Problema minorităților naționale din România a constituit obiectul unor aprige dispute interne și externe. Analiza realităților concrete conduce la concluzia că nu se poate face o tratare în "bloc", nici a românilor și nici a minorităților naționale. Nu au existat numai români buni și minoritari răi, după cum nu au existat numai minoritari buni și români răi. Totuși, unele trăsături dominante se pot desprinde.

În primul rând, statul român, prin legislația adoptată, a asigurat egalitatea tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate, religie, sau limbă. În același timp, statul român a pretins din partea minorităților loialitate față de țara în care trăiau și

ai căror cetățeni erau. Liderii politici ai minorităților s-au preocupat să-și conserve ființa, drepturile și chiar privilegiile dobândite în timp. De aceea, unii reprezentanți ai minorităților au interpretat acțiunile vizând consolidarea statului român, de sprijinire a națiunii majoritare (aflată adesea în dificultate în provinciile unite) ca ostile minorităților.

Situația materială a minorităților naționale a fost în bună parte similară cu cea a românilor. Existau și în sânul lor oameni foarte bogați (proprietari de bănci, fabrici, păduri, moșii etc.), oameni cu o condiție medie și mulți cu o existență precară. În afacerile economice nu se făceau deosebiri pe criterii etnice, astfel că în numeroase consilii de administrație colaborau, în deplină înțelegere, români, maghiari, evrei, germani etc. În același timp, în ateliere și fabrici lucrau cetățeni români de diferite naționalități, preocupați să-și câștige pâinea zilnică. În sate, la munca pământului - la arat, semănat, cules - participau țăranii localității respective, fără a se împărți pe criterii etnice. Căsătoriile mixte erau un fenomen obișnuit, fapt ce arată că, dincolo de agitațiile unor lideri politici, viața curgea în albia ei firească.

Politica economică a guvernelor României s-a caracterizat, mai ales în primul deceniu interbelic, prin aplicarea doctrinei liberale sintetizată în formula "prin noi înșine", urmărindu-se stimularea industriei naționale. De asemenea, a existat preocuparea pentru protejarea muncii naționale, concurată de afluența unor lucrători din Germania, Cehoslovacia, Italia, Austria. Măsurile preconizate au suscitât vii dispute politice, iar rezultatele au fost relativ modeste. Referindu-se la această realitate, Mihail Manoilescu aprecia: "În cei douăzeci de ani de la Unire încoace, burghezia românească - și mai ales cea liberală - a creat în țară o atmosferă xenofobă, agitând zgomotos naționalismul economic, dar realizând în fapt foarte puțin"¹⁶.

Simpla deplasare prin orașele Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și chiar ale vechiului Regat, evidențiază faptul că, în majoritatea lor, firmele magazinelor, atelierelor, fabricilor, băncilor nu erau românești. Mult discutata naționalizare a economiei nu s-a putut realiza, deoarece etnicii români nu dispuneau de finanțele necesare pentru a-i concura cu succes pe minoritari. La sfârșitul perioadei interbelice, în 1938, firmele individuale - industriale și comerciale - în majoritatea lor se aflau în proprietatea minorităților naționale. Românii dețineau numai 48,49% din numărul acestora, în timp ce minoritățile aveau 51,51% (dintre care 31,14% erau evreiești). O analiză mai detaliată arată că majoritatea firmelor românești își desfășurau activitatea în sate și la periferia orașelor, având ca principal obiect de activitate cârciuma și băcănia, în timp ce aproape întregul mare comerț de la orașe se afla în mâna cetățenilor români aparținând minorităților naționale. În volumul rezervat economiei naționale *Enciclopedia României*, după ce prezintă numeroase date statistice, conchidea: "Proprietatea industrială din România este deținută de asemeni într-o proporție ce depășește 80% de către străini și minoritari cetățeni români. <Omul economic românesc> nu este român".¹⁷

Nu au intervenit modificări esențiale nici în ceea ce privește mediile de locuire. În teritoriile unite cele mai mari orașe aveau o structură etnică preponderent minoritară. Astfel, la sfârșitul perioadei interbelice Chișinăul avea 42,2% români, 35,7% evrei, 17,1% ucrainieni; la Cernăuți românii reprezentau 27% din populație, evreii 37,9%, germanii 14,6%, la Cluj românii aveau o pondere de 34,6%, ungurii

47,3%; la Brașov românii erau 32,7%, germanii 22%, ungurii 9,3%; la Sibiu românii reprezentau 37,7%, germanii 43,8%, ungurii 13,2%; la Timișoara românii erau 26,4%, germanii 30,4%, ungurii 30,2%.

O problemă mult discutată a fost aceea a accesului minorităților naționale la învățământ și cultură. Dincolo de disputele politice se află datele concrete. Astfel, în anul școlar 1936/1937¹⁸ grădinițele erau frecventate de 6.640 copii unguri, 4.943 germani, 6.035 evrei. La școlile primare erau înscriși 76.430 elevi unguri, 57.914 germani, 45.614 evrei. În școlile secundare se aflau 13.729 unguri, 10.058 germani, 27.863 evrei. În universități erau înscriși 917 studenți unguri, 553 germani, 3.317 evrei. Aceste cifre demonstrează realitatea că minorităților naționale nu li s-au pus piedici în frecventarea diverselor forme de învățământ. Datele statistice arată că studenții români reprezentau 1,5% în raport cu copiii români înscriși la școala primară, în timp ce, spre exemplu, studenții evrei contribuiau cu o pondere de 7,6% în raport cu copiii acestei minorități înscriși la școala primară. Desigur, această situație se datora mentalităților fiecărei etnii, precum și condițiilor materiale, întrucât taxele în învățământul superior erau foarte ridicate.

Culte religioase nu au fost stingherite în activitatea lor; statul român a alocat importante fonduri pentru cultele religioase aparținând minorităților. Astfel, în anul bugetar 1936/1937 au fost alocate 29,5 milioane lei pentru cultul romano-catolic, 18,4 milioane lei pentru cel catolic, 8,9 milioane lei pentru cel evanghelic-luteran, 5,4 milioane lei pentru cel mahomedan etc.

PRESA ȘI TIPĂRITURILE

În general au fost un domeniu în care minoritățile s-au manifestat plenar¹⁹. În cei 22 ani ai perioadei interbelice s-au tipărit în România circa 9.000 de titluri de lucrări în limba maghiară, depășind cu mult tot ceea ce publicaseră etnicii unguri între 1867-1918. În 1934 apăreau 273 periodice în limba maghiară, 170 în germană, 27 în idiș, 13 în ucrainiană, 5 în armeană, 2 în turcă, 2 în sârbă. De asemenea apăreau publicații bilingve: 9 în română și maghiară; 6 în română și germană; 6 în română și rusă; 1 română și idiș; 1 maghiară și germană; existau și 27 publicații trilingve (româno-maghiaro-germană).

ȘTIINȚA, CULTURA ȘI ARTA din România s-au dezvoltat și prin contribuția cetățenilor români aparținând minorităților naționale. Astfel, în domeniul literaturii s-au remarcat B. Fundoianu (B. Fondane), Tristian Tzara, Mihail Sebastian, I. Peltz, în istoria teatrului Ioan Massoff. În arte și-au adus contribuția personalități precum Iosif Iser, J. Al. Steriadi, J. Pherahim (pictură); la realizarea Arcului de Triumf din București, inaugurat în 1936, au contribuit Fr. Storck și O. Späthe. Școala românească de medicină era ilustrată de savanți precum Fr. Iosif Reiner, Arthur Kreindler, cea de matematică de Octav Mayer, Alexandru Myller, Simion Sanielevici. În domeniul istoriei au adus contribuții notabile Ferenczi Sandor, Gustav Gündisch, în cel al tehnicii Hermann Obert, Lazăr Edeleanu etc. Era un fapt obișnuit ca la catedrele universitare, la manifestările științifice, la expozițiile de pictură, sculptură, grafică etc să fie prezenți cetățeni români de diferite naționalități. În spectacolele de teatru, operă, revistă participau artiști români, evrei, germani, ruși etc.

NAȚIONALISM ȘI EXTREMISM POLITIC

În România, ca și în alte state europene, s-au dezvoltat, după primul război mondial, curente extremiste, de stânga și de dreapta. În legătură cu influența acestor curente și cu rolul minorităților în confruntarea dintre extrema stângă și extrema dreaptă s-au formulat puncte de vedere diametral opuse. Există aprecieri potrivit cărora extrema stângă era expresia acțiunilor distructive ale minorităților, mai ales a evreilor, iar extrema dreaptă reprezenta curentul național, românesc. S-a formulat și opinia că acei care au aderat la extrema stângă (comunistă) nu aparțineau minorităților respective, deci nu mai aveau o anumită coloratură etnică, iar acuzațiile aduse pe această temă vădesc un spirit naționalist-șovin, antisemit.

Dincolo de aceste dispute, cu o vădită coloratură politică, rămâne realitatea că Partidul Comunist din România - care exprima extrema stângă, internaționalistă și antinațională - era dominat de minoritățile naționale. Potrivit datelor statistice, în 1933, P.C.R. avea 1665 membri, dintre care 440 maghiari, 375 români, 300 evrei, 140 bulgari, 100 ruși, 70 ucrainieni, 70 "moldoveni", 170 diverse naționalități.²⁰ Aceste cifre arată că, deși românii constituiau 72% din populația țării, ei aveau o pondere de numai 26% în Partidul Comunist din România. Acest partid milita nu numai pentru lichidarea regimului democratic și instaurarea dictaturii proletariatului, dar și pentru desprinderea Basarabiei, Transilvaniei, Bucovinei și Dobrogei din cadrul statului român, obiectiv urmărit și de unii "radicali" ai minorităților naționale.

Ca o replică la extremismul de stânga a apărut extremismul de dreapta, care viza desființarea instituțiilor democratice, instaurarea unui regim autoritar și aplicarea sloganului "România românilor".²¹ Cele mai importante organizații naționaliste, de extremă dreaptă, au fost Liga Apărării Național Creștine, creată în 1923 de A.C. Cuza și Legiunea Arhanghelului Mihail, înființată de Corneliu Zelea Codreanu în 1927. În 1935, LANC a fuzionat cu Partidul Național-Agrar, realizându-se astfel Partidul Național-Creștin.

În România, naționalismul era cel mai adesea identic cu antisemitismul. Șeful Legiunii Arhanghelul Mihail (Garda de Fier) scris: "Democrația sfârșimă unitatea neamului românesc, împărțindu-l în partide, învrăjbindu-l și expunându-l dezbinat în fața blocului unit al puterii iudaice. Democrația este în slujba marii finanțe. Din cauza sistemului costisitor și a concurenței dintre diferitele grupări, democrația vrea să fie alimentată cu mulți bani. Ca o consecință firească ajunge sluga marii finanțe internaționale jidănești care o subjugă, plătind-o"²².

Extremismul politic nu se manifesta numai în rândul românilor, ci și al minorităților naționale. O puternică ascensiune a cunoscut curentul național-socialist în rândul germanilor din România, devenind precumpănitor în Partidul German, începând din 1936. Criticarea democrației, promovarea ideii că germanii (arieni) sunt o rasă superioară, organizarea de formațiuni paramilitare au devenit coordonate esențiale în activitatea comunității germanilor din România. Guvernul de la Berlin sprijinea deschis organizațiile hitleriste din România, care blamau democrația și proslăveau regimul dictatorial. În rândul minorității maghiare aveau rădăcini puternice ideile horthyste întemeiate pe "aristocrația de sânge" și

pe "rolul civilizator" al maghiarimii în această zonă a Europei. Materialele de propagandă editate de guvernul Ungariei erau răspândite în România de "radicalii" din Partidul Maghiar, inclusiv de o seamă de preoți protestanți și romano-catolici. În rândul minorității evreiești existau adepți ai "rolului mesianic" al evreilor, care ar fi un popor "ales" de Dumnezeu pentru a conduce lumea.

Confruntările de idei au degenerat nu odată în acte de violență. Astfel, cu prilejul Congresului Asociației Studenților Români Creștini, desfășurat la Oradea în decembrie 1927, de la un incident minor - refuzul unui proprietar de hotel evreu de a găzdui participanți la Congres - s-a ajuns la încăierări de stradă. La molestarea unui mare număr de evrei, distrugerea locuințelor acestora, profanarea unor sinagogi, fapt ce a impus intervenția armatei. Guvernele României nu au reușit întotdeauna să asigure respectarea ordinii și liniștei publice, a drepturilor și libertăților democratice pentru toți cetățenii țării, indiferent de naționalitate. Unele măsuri adoptate s-au dovedit ineficiente. Astfel, Legiunea Arhanghelul Mihail - Garda de Fier a fost dizolvată de mai multe ori (în 1931, 1932, 1933), dar de fiecare dată aceasta și-a reluat activitatea legală, iar după 1934 a dobândit o reală influență politică. Mai ales după 1933, s-au înființat formațiuni paramilitare germane, care organizau defilări și marșuri, arborând steagul cu zvastica hitleristă. În multe localități din Transilvania se țineau adunări la care cetățenii români de etnie maghiară erau incitați împotriva "dictatului" de la Trianon și se cerea "dreptate" pentru Ungaria. Deși cunoșteau aceste realități, autoritățile române nu interveneau, sau o făceau fără convingere, astfel că extremismul politic a câștigat teren. Pe de altă parte, în România anilor 1935-1936 devenise o practică destul de largă arderea pe rug a presei "evreiești", a cărților unor "jidoviți" între care Mihail Sadoveanu, împiedicarea evreilor de a participa la cursurile universitare, la alegerile pentru barourile de avocați. În fond, eșecul regimului democratic, înregistrat la sfârșitul anului 1937 și începutul lui 1938, s-a datorat și manierei în care guvernarea au tratat problema minorităților, îngăduind încălcarea legilor existente, și drepturile cetățenești. În decembrie 1937 și ianuarie 1938, sub guvernarea Goga au fost luate primele măsuri cu caracter antisemit pe linie de stat; din vara anului 1940, antisemitismul a devenit o constantă a politicii guvernamentale în România.

MINORITĂȚILE NAȚIONALE ȘI REVIZUIREA TRATATELOR

Încă de la începutul perioadei interbelice problema minorităților naționale nu a fost doar una internă, ci și una externă, internațională. Ea comportă două aspecte: unul ținând de respectarea angajamentelor pe care România și le-a luat prin tratatele internaționale pe care le-a semnat și de aplicarea legislației proprii privitoare la minorități. Încălcarea anumitor drepturi și libertăți democratice, atitudinile ostile față de evrei cultivate de anumite organizații naționaliste românești erau nu doar chestiuni interne ale României, ci și ale organizațiilor internaționale, care aveau ca obiect protejarea și ajutorarea minorităților etnice.

Un alt aspect este cel al utilizării minorităților naționale ca pretext și factor de presiune pentru revizuirea tratatelor și a granițelor. Pe această linie s-a înscris politica guvernului Ungariei față de minorități și atitudinea unor lideri ai Partidului Maghiar din România. Referindu-se la agitația guvernului de la Budapesta în

legătură cu "optanții" unguri, N. Iorga scria în 1928: "Ungariei îi trebuie, pentru situația interioară și pentru străinătate, un mijloc continuu de agitație. Cavalerilor medievali le trebuie un cal de lemn. De ce să ne silim noi a crede că e un bidiviu în carne și oase? De ce să ajutăm unei reclame care e contra noastră? Chiar știind că nu se va ajunge la nici un rezultat, Ungaria va flutura în vânt această zdreanță până ce, ruptă în bucăți, se va găsi o altă".²³ În fapt, procesul optanților a fost un mijloc de propagandă al Ungariei, îndreptat contra tratatului de la Trianon.²⁴

După 1920, guvernul Ungariei a desfășurat o excepțională propagandă internațională în Marea Britanie, Franța, Italia, Germania și în alte țări europene, precum și în SUA împotriva tratatului de la Trianon, prezentând în cele mai sumbre culori situația minorității maghiare din România, Iugoslavia și Cehoslovacia. În această acțiune au fost antrenați și cetățeni români de etnie maghiară. Ei preluau materiale cu caracter revizionist - manuale școlare, hărți, broșuri de propagandă - editate în Ungaria pe care le răspândeau în rândul populației maghiare din Transilvania. Liderii Partidului Maghiar adresau plângeri Societății Națiunilor prin care acuzau statul român pentru abuzurile și ilegalitățile guvernărilor îndreptate împotriva etnicilor maghiari, multe dintre ele neavând un temei real. Nicolae Titulescu punea în discuție sistemul de sine. În ședința Adunării Deputaților, din 3 decembrie 1935, el se adresa astfel președintelui Partidului Maghiar: "Orice nedreptate făcută unui român se aduce în fața instanțelor românești, în fața organelor administrative românești. Dumneavoastră, care spuneți că nu pretindeți privilegii, vă duceți, pentru cea mai mică nedreptate, la acea instituție de rezonanță, la acel extraordinar amplificator, care este Societatea Națiunilor și faceți dintr-un lucru de nimic o acuzație de ordin general, împotriva unui neam, care nu are decât un singur păcat: acela de a nu-și fi câștigat unitatea națională decât de 17 ani/.../. Sistemul dumneavoastră este simplu de ghicit/.../ dumneavoastră nu credeți în egalitate cu noi, aveți boala persistenței imaginii pe retină și credeți că Ungaria milenară va reînvia/.../. Minoritățile nu au avut și nu vor avea un apărător mai cald în drepturile lor de egalitate decât pe mine, cu condițiunea ca inima mea să-mi spună: minoritarul care îmi vorbește, chiar dacă graiul lui nu este curat românesc, simte românește. Dar dacă este însă vorba ca prin minorități să ajungem la revizuire, vă repetăm: <Nu, niciodată, nici revizuire, nici exagerații în virtutea unui tratat care nu a avut niciodată sensul pe care pretențiile dumneavoastră de națiune dominatoare le-a dat în trecut și se dă și astăzi>".²⁵ Desigur, asemenea luări de poziții își aveau importanța lor în descifrarea unui anumit mecanism care viza ca prin ridicarea problemei minorităților să se ajungă la revizuirea granițelor.

În general, guvernării români nu s-au preocupat de o sistematică și continuă propagandă în străinătate. Cercurile politice responsabile - atât cele de la guvern, cât și cele din opoziție - s-au hrănit cu iluzia că dreptatea cauzei românești este "eternă", că hotărârile de Unire din 1918, adoptate în chip democratic, fiind confirmate prin tratate internaționale nu mai au nevoie de o susținere prin propagandă externă. Exista chiar ideea că fac propagandă cei care nu au dreptate, iar România nu avea nevoie să cheltuie bani într-o asemenea acțiune. Franța și Marea Britanie erau considerate "garantul" menținerii păcii și *statu-quo*-ului

teritorial, iar politica noastră de prietenie cu aceste două mari puteri ne pune la adăpost de orice tentative revizioniste. Unul dintre puținii lideri politici români care a sesizat carențele din acest domeniu a fost Nicolae Iorga care, călătorind mult în străinătate, a putut cunoaște direct care era imaginea României. El aprecia că "apărarea noastră în străinătate" era absolut insuficientă; constata că atașatii de presă de pe lângă legațiile României erau un fel de bursieri care nu știau când suntem atacați și de către cine și ca atare cu ce mijloace aceștia puteau fi contracarați; ziarele nu aveau, de regulă, corespondenți în străinătate - deși mulți studenți răspândiți în diverse țări europene ar fi putut îndeplini cu folos această misiune; cartea românească (tradusă în limbi de circulație internațională) nu se afla în marile librării ale lumii; presa românească oferea o imagine deplorabilă asupra propriei țări. Este un fapt că, de fiecare dată, campania de răsturnare a guvernului României începea în străinătate; liderii partidelor din opoziție făceau declarații fulminante, afirmând că guvernul de la București, care promova o politică dictatorială, era urât de cetățeni, că țara se află în preajma războiului civil și că, pentru "liniștea Europei" acel guvern trebuia înlăturat fără întârziere. Astfel, s-a creat imaginea unui stat nesigur, măcinat de grave conflicte interne. Această imagine era "îngroșată" de unii reprezentanți ai minorităților naționale și de statele revizioniste, mai ales Ungaria, de organizații internaționale care acreditaau ideea că statul român promova o politică ostilă față de minorități. Spre sfârșitul perioadei interbelice această imagine a României devenise un clișeu puternic mediatizat de cercurile interesante. Nicolae Titulescu era profund îngrijorat de perspectivele tot mai sumbre pentru statul român. El scria în 1937: "chestiunea minorităților poate dezintegra națiunea română, pentru că minoritățile, cu numai câteva excepții, acționează sub îndrumarea statelor de care sunt unite prin legături rasiale. Cel care stă cu ochii ațintiți spre Budapesta, Viena, Berlin și Moscova nu este, după părerea mea, român. /.../ Sunt preocupat de posibilitatea de a avea o minoritate care să nu fie asimilată României actuale și care să acționeze în interiorul țării în conformitate cu sugestiile ce îi vin din afară pentru a distruge statul care o protejează. Înțeleg întru totul că minoritățile trebuie tratate cât se poate de bine, dar privesc problema lor ca pe o problemă internă a României. Înțeleg, de asemenea, că membrii minorităților trebuie să ajungă la o înțelegere cu guvernul român, pentru a obține cele mai bune condiții de viață posibile. Nu înțeleg de ce chestiunea minorităților trebuie să devină o problemă internațională, trecând dincolo de limitele tratatului minorităților. Nu pot accepta ca, în prezent, statele străine să fie atât de îndrăznețe încât să-și închipuie că minoritățile pot deveni obiectul unor negocieri internaționale". Marele diplomat român, scria în acel an 1937: "După părerea mea, această politică a unor state din Europa Centrală și Răsăriteană este o politică ce înaintează pe etape: astăzi minoritățile - față de care este ușor să câștige simpatia altora; mâine revizuirea. Repet, discutarea chestiunii minorităților cu Ungaria este echivalentă cu a umbla legați la ochi, cu dinamita care va arunca în aer statul român /.../. Opinia publică din România nu trebuie indusă în eroare, spunându-i-se că dacă astăzi chestiunea minorităților ar fi reglementată printr-un acord cu Ungaria, revizuirea frontierelor, în consecință, nu se va mai ridica. Acest lucru nu este adevărat și, în interiorul României, trebuie să se facă pe deplin lumină asupra acestui subiect".²⁶

Realitatea istorică arată că problema minorităților a constituit un factor important în propaganda revizionistă și a fost invocată pentru sfărâmarea statului român făurit în 1918. Nota ultimativă sovietică din 26 iunie 1940 afirma că Basarabia era "populată în principal cu ucrainieni", iar locuitorii din nordul Bucovinei erau legați de Ucraina "prin comunitatea soartei istorice, cât și prin comunitatea de limbă și compozițiune națională".²⁷ La rândul său, Adolf Hitler, în scrisoarea adresată regelui Carol al II-lea la 17 iulie 1940, îi cerea o înțelegere de bună credință cu Ungaria și Bulgaria, deoarece, după război, România a dobândit teritorii pe care "nu le mai poate păstra mult timp din punctul de vedere al politicii de față. Alta ar fi fost situația dacă România ar fi reușit să realizeze asimilarea internă a acestor teritorii din punct de vedere etnic și politic sau dacă slăbiciunea militară a țărilor vecine ar fi rămas permanentă". El cerea regelui să "înapoieze teritoriile pe care le-a dobândit", amenințând că orice "manevre tactice" nu puteau duce decât la "distrugerea României".²⁸

Astfel, ca urmare a politicii de forță și dictat promovată de cele trei mari puteri totalitare - Uniunea Sovietică, Germania și Italia - Basarabia, nord-estul Transilvaniei și sudul Dobrogei au fost desprinse din trupul României, fapt ce a marcat sfărâmarea Unirii făurite în anul 1918.

CONCLUZII

Experiența perioadei interbelice arată că problema minorităților naționale a fost complexă și contradictorie. Au existat o seamă de aspecte pozitive, privind legislația, spiritul de toleranță al românilor, conlucrarea cetățenilor români, indiferent de origine etnică, participarea minorităților la activitățile economice, politice, culturale ceea ce s-a reflectat în progresele înregistrate de România după 1918.

În același timp se constată și unele deficiențe, care au alimentat extremismul politic, au amplificat stările de tensiune, atât în rândul populației majoritare, cât și a etniilor minoritare; guvernării nu au intervenit întotdeauna și eficient pentru a asigura respectarea legilor, a drepturilor și libertăților democratice pentru toți cetățenii României. Statele revizioniste - Uniunea Sovietică, Ungaria, Bulgaria - au folosit problema minorităților pentru a justifica politica lor revizionistă vizând dezmembrarea României. Lipsa unei propagande externe active și de amploare a creat statului român o imagine negativă. Evenimentele tragice din vara anului 1940 au demonstrat că revizuirea granițelor nu numai că nu a fost o soluție pozitivă, ci din contră a amplificat și mai mult stările de tensiune în această zonă a Europei, iar victime au fost popoarele: român, ucrainian, rus, maghiar, evreu, bulgar etc.

Istoria ne învață că problema minorităților trebuie abordată în spirit umanist, de toleranță și înțelegere reciprocă. Numai un regim democratic real poate să asigure deplina egalitate în drepturi și obligații între toți locuitorii indiferent de naționalitate, care la rândul lor trebuie să-și manifeste loialitatea și sprijinul față de statul ai căror cetățeni sunt.

NOTE

- ¹ *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Semne, 1998, p. 88
- ² *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*. Coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p.7.
- ³ *Ibidem*, p. 9.
- ⁴ *Ibidem*, p. 10
- ⁵ *Minoritățile naționale din România 1918-1925. Documente*. Coordonatori: Ioan Scurtu și Liviu Boar, București, Arhivele Statului din România, 1995, p. 146.
- ⁶ *Ibidem*, p. 147.
- ⁷ *Ibidem*, p.157.
- ⁸ *Ibidem* (doc. 8).
- ⁹ *Enciclopedia României*, vol. I *Statul*, București, 1938, p. 148.
- ¹⁰ Iuliu Maniu, *Problema minorităților*, în *Politica externă a României*. București, Editura Cultura Națională, 1925, p. 233.
- ¹¹ "Monitorul oficial", nr. 282 din 29 martie 1923.
- ¹² *Ibidem*, nr. 161 din 26 iulie 1924.
- ¹³ *Ibidem*, nr. 71 din 27 martie 1926.
- ¹⁴ Vezi, pe larg, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Enciclopedia partidelor politice din România (1862-1994)*. București, Editura Mediaprint, 1995.
- ¹⁵ *Minoritățile naționale din România. 1925-1931. Documente*. Coordonatori: Ioan Scurtu și Ioan Dordea, București, Arhivele Naționale ale României, 1996 (doc. 14, 15, 29, 43, 87)
- ¹⁶ Mihail Manoilescu, *Rostul și destinul burgheziei românești*, București, Editura Cugetarea - Georgescu-Delafras, (1942), p. 262.
- ¹⁷ *Enciclopedia României*, vol. III. *Economia Națională*, București, 1940, p. 824.
- ¹⁸ "Anuarul statistic al României. 1937 și 1938", București, Imprimeria Națională, 1939 (Capitolul *Educația Națională*).
- ¹⁹ Nicolae Dascălu, *La presse des minorites nationales dans la Roumanie d'entre le deux guerres mondiales (1919-1939). Analyse statistique*, în "Revue Roumaine d'Histoire", nr. 1/1981.
- ²⁰ Arhivele Naționale Istorice Centrale. fond. C.C. al P.C.R., dos. 180, fila 142; Ioan Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996, p. 117.
- ²¹ Vezi, pe larg, *Totalitarismul de dreapta în România. Origini, manifestări, evoluție 1919-1927*. Coordonator Ioan Scurtu, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 1996.
- ²² Corneliu Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Sibiu, Editura "Totul pentru Țară", 1936, p. 412- 414.
- ²³ "Neamul românesc" din 15 iunie 1928; C. Bușe și N. Dascălu, *Nicolae Iorga și revizionismul maghiar*, București, Editura Universității, 1993, p. 72.
- ²⁴ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria de la Trianon la Paris. 1920-1947*, București, Editura Viitorul Românesc, 1996, p. 66-71.
- ²⁵ "Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 7 ședința din 3 decembrie 1935, p. 93.
- ²⁶ Nicolae Titulescu, *Politica externă a României (1937)*. Ediție îngrijită de: George G. Potra, Constantin I. Turcu, Ion M. Oprea, București, Editura Enciclopedică, 1994, 300.
- ²⁷ "Universul" din 4 iulie 1940
- ²⁸ *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, p. 531-533.